

VII. kötet. Kolozsvár, 1894. Április 15. (Rendkívüli sz.) 5. szám.

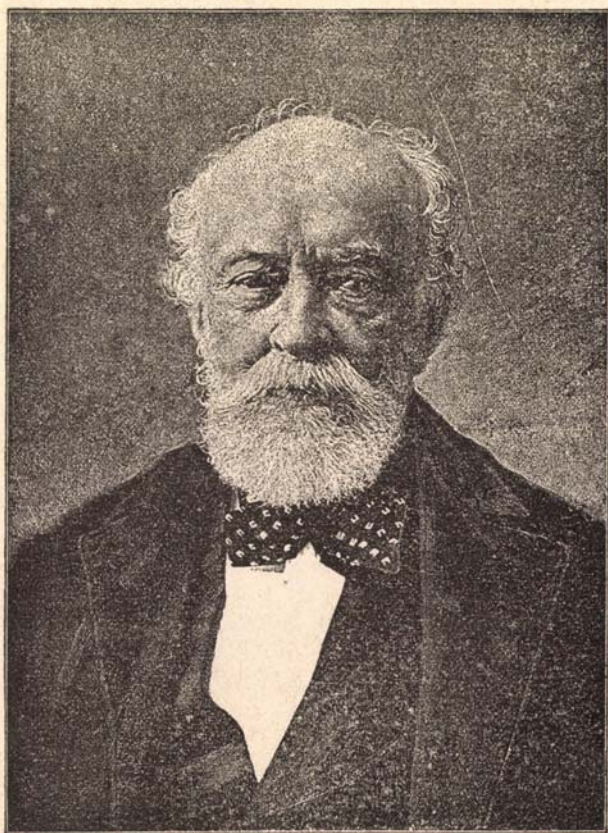
UNITÁRIUS KÖZLÖNY.

A VALLÁSOS ÉS ERKÖLCSÖS ÉLET ÉBRESZTÉSÉRE
KIADJA A DÁVID FERENCZ EGYLET.

SZERKESZTIK Dr. BRASSAI SÁMUEL és BOROS GYÖRGY.

Kossuth Lajos.

1802—1894.

1867-től 1894 márczius 20-ig két Kossuth Lajos volt. Egyik a turini remete, a másik a magyar szabadság hőse.

A 92 éves turini remete meghalt és eltemettetett olyan gyász-pompával, a milyent Magyarország nem látott. A 48-iki szabadsághős feltámadott.

A remete koporsójánál egy ország gyászban állott, és forró könnyekkel áztatta azt a barátságos földet, a melyen élete utolsó felét leélte és azt az édes anyai földet, a mely hült porait kebelébe fogadta.

Az igazi fájdalom könnyei megnyitették a nemzet kebelét, s most már látja, hogy a halál félelme nagyobb, mint maga a halál, mert a halál megpihenés a szenvedőnek, új élet kezdete a gyászolóknak. Eltemettetik a romlandó test és feltámasztatik az, a mi romolhatatlan.

Kossuth Lajosra nézve testével együtt eltemettetett mindaz, a mi romlandó és feltámasztatott a halhatatlan.

Miként a felkelő nap koronája annál inkább fényesedik s melege annál inkább növekedik, minél távolabb áll a földtől, úgy a nagy lelkek is minél inkább távoznak el a testtől, annál fényesebbek s annál melegebbek lesznek.

Kossuth Lajos a magyar nemzetnek világító napja volt, s csak azután, hogy a földtől megszabadult, fogjuk a maga teljességében látni és érezni hatását.

Ha hazaszeretetet akarunk tanulni, feléje fordulunk; ha önfeláldozásra, erőre lesz szükségünk, lelkünk az ő nagy lelkéhez járul, ha igazságérzetünk homályosodni kezd, meghalljuk szavait: legyen egyenlőség és testvériség.

Ha a régi időkre gondolva, azt mondotta a magyar: „Meghalt Mátyás király, oda az igazság“, a jövő időkre gondolva, azt mondja: Meghalt Kossuth Lajos, él a hit s a remény.

A haza és a külföld általános közvéleményét nyilvánítjuk, azt mondván, hogy a magyar nemzet 1848-ban méltónak mutatta magát arra, hogy az európai nagy nemzetek között helyet foglaljon, és Kossuth Lajos temetésénél bebizonyította, hogy erre a nagy szerepre immár meg van érve.

Halál nélkül nincsen feltámadás. Kossuth Lajos azért halt meg, hogy feltámadhasson s örök életet éljen szeretett nemzetével, a magyar nemzettel.

Boros György.

Jöjjetek a sirhoz.

Jöjjetek a sirhoz szentelt fájdalommal,
Hol ősz Kossuth pihen!
Aztán hadd buzogjon a bánatnak könnye,
S hulljon áldásként a megszentelt rögökre —
És hulljon bőviben,
Mig utolsó cseppig a szent rögökbe hal.

Jöjjetek a sirhoz, jöjjetek imára,
Hol ősz Kossuth pihen!
Összetett kezekkel boruljunk föléje,
Könyörögjünk áldást dicső nagy nevére —
S meghallgat az Isten:
Mert ott van a nemzet legtisztább oltára.

Jöjjetek a sirhoz, tanúlni jöjjetek,
Hol ősz Kossuth pihen!
Mert bár rideg a rög és tompán hallgatag.
Az Ő szelleméből kitörnek a szavak
És beszélnek hiven,
Beszélnek csodásan, siró nemzetének.

Jöjjetek, hadd mondjunk egy áldást a sirnak,
Hol ősz Kossuth pihen!
Veszsen ki lelkünkéből! most minden fájdalom,
S helyét foglalja el, mit nyújt e sirhalom —
Van ott bú bőviben . . .
Hadd jusson belőle *mindenik* magyarnak!

Lőfi Ödön.

Az egyházi K. Tanács részvéte. †

A márczius 24-én tartott ülésben elnök főjegyző aa. mély megilletődéssel eléterjeszti, hogy egyházunk történelme bizony-sága szerint egyházunk sohasem zárkozott el az olyan alkalmak-tól, a melyeken hazafias érzelmeinek vagy az ezzel járó kegyelet-nek kifejezést kellett adni s azt hiszi, jelenleg sem fog elzárkozni, midőn hazánk egyik legnagyobb fia Kossuth Lajos, szabadságunk apostola meghalt.

Ezt követőleg az E. K. T. tagjai felállva hallgatták beszédét, melyben egy pár vonásban ecsetelte Kossuth érdemeit, melyek

között nem utolsó helyen áll az 1848. évi 20. t.-cz., melyben valásunknak Magyarországon is törvényesítése s a többi egyházakkal való egyenjogusítása kimondatott; ennek alapján indítványát megteszi, mire kimondatott a következő végzés:

E. K. Tanácsunk Kossuth Lajosnak, mint a szabad eszmék, a haladás, a politikai és tarsadalmi egyenlőség, a vallási meggyőződés szabadságának ritka magas színvonalon állott harcossza, s mint a kinek első sorban köszönhető, hogy vallásunk az 1848. évi országgyűlésen Magyarországra is törvényesen bevétellett, apostola és hőse halála feletti mély részvétét jegyzőkönyvileg kifejezi s egyszersmind meghatározza, hogy ez irásban nyilvánittassék fiai előtt.

A temetésen, Budapestben, a maga képviselői által részt veszen s ezen tiszt teljesítésére felkéri és megbizza főtiszt. püspök urat, akadályoztatása esetére Nagy Lajos aát, egyházi főgondnok mélt. Daniel Gdbor urat, kolozsdobokakőri gondnok mélt. Szentiványi Gyula aát és budapesti lelkész Derzsi Károly afiát s meghatározza, hogy a koporsóra tétessék koszoru.

Az egyházközségeknak esperesi uton tudomására hozatik, hogy egyházunknak nem levén politikai missiója, sem erre utasítása, Kossuth Lajos temetése alkalmára gyászintenzitiztelet tartására rendeletet ugyan nem ad, de nincs ellenére, hogy a hol a hivek hazafias érzülete megvárja, esetleg megkívánja, ott istentisztelet tartassék.

Az unitárius vallásközönség részvétirata.

Az alábbi részvétiratot egyh. főjegyző Nagy Lajos ur a következő szavak kíséretében nyújtotta át april 3-án: a Kossuth testvéreknek.

Nagyon tisztelt Uraim! Platon, a híres görög bölcész, hálát adott az Istennek, mert görögnek született és életideje Sokrates életkorára esett. En is akárhányszor hálát adtam az én Istenemnek, hogy magyarnak születtem és magyar vagyok, hogy ifjúkorom arra az időre esett, melyben a magyar nemzet, szabadságáért, élet-halál harcát vívta. Hanem ez már régen volt.

Több mint negyven éve, már már ugy találom:

Mintha csak lett volna fényes, tündérialom —

Fényes, tündérialom, melyet a ki látott,

Soha se felejtí a magyar világot. . . .

És annak a magyar világnak éltető lelke, vezér szelleme, profétája, apostola — mindene Kossuth Lajos volt.

Ott küzdöttem én is zászlója alatt, csak azt sajnálom mindig, hogy élve nem láthatám, szólni nem hallhatám őt, kiért már az ifjúkor hevével rajongtam. Csakis temetésére jöhöttem el. Talán,

talán ezt is szerencsének fogják mondani sokan — és nem is ok nélkül! Kossuth Lajos temetése alkalmával a magyar nemzet szeretete, hálája oly mértékben nyilvánult, mely a hazafi lelkét még a szomorúságban is felemeli.

De bocsánat Uraim, mindez egyéni érzelmeimnek kifolyása, — pedig én küldve vagyok, kiküldöttje 63 ezer magyar unitáriusnak, hogy nevökben részvétiratukat Önöknek átadjam. stb. Ezután a főjegyső úr a következő részvétiratott átnyújtotta:

80—1894.

E. K. T. k. i.

*Nagyságos Kossuth Ferencz és Kossuth Lajos Tivadar uraknak
Budapesten.*

Magyarország mélységes gyászában a magyar unitáriusok is öszintén osztoznak.

Az Alföld népének jajszava visszhangzik az erdélyi bérczek közt, ott is, hol a szabad gondolkozású Egy Istent hívök kicsiny serege, megfogyva bár, de törve nem, könnyei közt is hálát ad Istennek, hogy az idők betöltével eljött a magyar nemzet számára is a szellemi és a polgári szabadságnak, jogegyenlőségnek és testvéri szeretetnek prófétája Kossuth Lajosban.

Az 1848. évi ápril 11-én szentesített törvények közt a XX-ik törvényczikk 1. §-a így szól: „Az unitárius vallás törvényes bevett vallásnak nyilvánittatik.“ Nehány szóban századok sérelme orvosolva. És mi tudjuk, hogy e törvények alkotó szelleme első sorban Kossuth Lajos volt. Nemes gondolkozását az unitáriusok iránt hontalansága idejében is több ízben kifejezte, miután Anglia és Amerika unitáriusait is alkalmá volt megismerni. Annál több okunk az országos gyászban résztvenni halála felett. Hogyne fájna érette a mi lelkünk is.

Ez irat feladata lenne Önök előtt uraim a részvétnek kifejezése. De e néhány sor inkább csak jelzi, mint kifejezi bánatunkat, azt a közös bánatot, melynek leírásában költők, hírlapírók és államférfiak versenyeznek.

Mi inkább imádkozni tudunk; Isten adjon Önöknek elég erőt e nagy veszteség elhordozására. Isten áldja, védelmezze a magyar nemzetet, e szép hazát, melyet Kossuth Lajos újra alkotott. Isten áldja, védelmezze Kossuth Lajos nemes fiait, kik a halottal visszajöttek a szülőföldre, hogy bennök és általok is éljen a hazának Kossuth Lajos.

Az unitárius vallásközönség Egyh. K. Tanácsának Kolozsvárt 1894. évi márczius 24-én tartott üléséből.

Nagy Lajos,
egyh. főjegyző.

Ferencz József,
unitárius püspök.

Kossuth Ferencz válasza.

Köszönjük részvétnyilvánításukat, melyet egy vallásfelekezet nevében hoztak hozzánk. Vallás és pártkülönbség nélkül siratja atyánkat a haza. Önök azt mondják, hogy imádkoznak érettünk, én pedig azt mondom, hogy édes atyám immár a mennyben imádkozik a hazáért.

Halotti ima.*

(Kossuth Lajos felett.)

Népek és nemzetek őriző pásztora, magyarok hatalmas Istene, édes Atyánk! hozzád száll buzgó imánk, nemzetünk e mélyen megindító, magasztos gyászünnepe. Milliók ajkán zeng halotti ének; millió lélek sohajtása olvad össze imádságba ez órában; a négy folyam mentén, a három hegy lábánál, Erdély bérczkoszoruzta völgyein minden szivet egy fájó érzés dobogtat: *a haza atyja nincsen többé*, most viszik a temetőbe. S bár lesujtólag, villámcsapásként hatott reánk néhány nap előtt a hír, hogy a legnagyobb magyar szive megszűnt dobogni; bár még most sem tudjuk, nem akarjuk elhinni a komoly valót: „Kossuth Lajos már nem izen“, s bár a nagy csapástól megrendülve, lelki bánattal sohajtjuk: *elesett a mi fejünknek koronája*: nem gyermekies siránkozással és jajveszékeléssel, nem a panasz és zugolódás hangjaival verdessük szent egeidet, hanem áldó imádság kél ajkainkon, áldó imádság száll szivünkből tehozzád, hazánk gondviselő édes atyja, magyarok hatalmas Istene!

Tudjuk Uram! hogy mikor legnagyobb a szükség, akkor vagy legközelebb hozzánk, mikor a veszedelmek árvizei elborítással fenyegetnek, s mi már nem látva meuedéket, miut a kicsinyhitű tanítványok, kétségbeesve kiáltunk fel: *Tarts meg minket uram, mert elveszünk!* te akkor szólsz biztatólag, bátorítólag felénk: *Imhol, imhol jelen vagyok!* E biztató, boldogító jelenlétedet számtalanszor éreztük egyéni életünkben, hazánk ezer éves történetének minden lapja is erről tesz tanubizonyságot. Hogy török-tatárpusztításnak, német-görög befolyásnak ellenállhattunk; hogy alkotmányos és vallásos szabadságunkért győzedelmes hadjáratokat folytathattunk;

* Elmondott a sz.-kereszturi ev. ref templomban ápril 1-én tartott gyászistentiszteleten.

hogy „annyi balszerencse közt, oly sok vizzály után, megfogyva bár, de törve nem, él nemzet e hazán“ : a te örökdő gondviselésednek és atyai segedelmednek hálálhatjuk. S most az utolsó időkben, az *időnek teljességiben*, midőn hazánknek oly nagy szüksége volt egy *megváltóra* ; midőn nemzetünk oly sovárogyva várta a *szabadítót*: te küldéd el nekünk azt a férfiut, *a ki mindent áldozott a honért, s neki mégis hontalanul kellett meghalnia; azt a nagylelkű férfiut, ki hazánk jobbágyait felszabadította, földbirtokosokká tette, s neki még sem volt annyi helye a haza földén, hova fejét lahajthassa.*

Oh bizony önzetlenül szerette nemzetünk édes atyja e sokat szenvedett, sok viszontagságot átélt magyar hazát! Oh bizony óriási lelkesedéssel és óriási tetterővel munkált annak felvirágoztatásán! Mint egy Atlász, válláival az egeket tartotta, hogy Jézus evangeliumi elveit: az *egyenlőség, szabadság és testvériség* magasztos eszméit békében megvalósíthassa, hogy a gondolat és lelkiismeret szabadságával nemzetünket megajándékozhasssa. S midőn hazánkat annyi oldalról megtámadva, vér nélkül kiküzdött szabadságunkat elleneink vérbe fullasztani akarták, mint egy Vulkán, az ég villámaival sújtott le, fáradhatatlan lelkesedésével, elragadó ékesszólásával csaknem semmiből oly hadseregeket teremtett, melyek örökké ragyogó dicsőséggel irták be nevöket a halhatatlanság könyvébe. Te adtad Uram! neki a törhetetlen erőt, a lángoló lelkesedést, az ároni ékesszólást. Áldott legyen érte szent neved örökké!

Oh bizony végtelen honszerelméért végtelen szenvedéseket is kellett kiállania. Mint Krisztus urunk tanítványai sorában, ugy az ő követői között is találkoztak ingadozó Péterek, kételkedő Tamások, s akadt Judás is. Oh bizony, midőn hazája szent földét uttalan utakon el kellett hagynia; midőn 45 évi bujdosásában a száműzetés keserü kenyerét tollával kellett megkeresnie, s a mindennapi szükségek fedezhetéséért legjobb barátjától: könyvtárától is meg kellett válnia: sokszor szenvedett prometheusi kinokat, a honfibanat, a hálátlanság, a remények összeomlása, sokszor marcangolták saskeselyüként nemes szivét. Te adtad neki Uram! az erőt a szenvedések elhordozására is! Te nem engedted őt elcsüggedni, mikor minden veszve látszott; te emeled fel őt s általa nemzetünket, midőn mi Jeremiással, a porban fetrengve, sirtunk hazánk felett, kirabolt, felégetett falvaink és városaink üszkei kö-

zött. S midőn mi lelánczolt kézzel, lelánczolt gondolattal semmit nem tehattunk, ő két világrész szabadságáért lelkesülő nemzeteknek rokonszenvét szerezte meg leigázott hazánk számára. Áldott legyen érte oh Uram, szent neved örökké!

Immár nem szenved és nem szeret többé! Porsátorát 92 év viharai összeomlaszták. Ajka elnémult, szive megszűnt dobogni, lelke boldogabb hazába szállt! És mégis úgy tetszik nekünk örökké való Isten! mintha most is szólna hozzánk; mintha most is üzenne nekünk, mintha honszerelmével átmelegitené szívünket, lelkével körülölelné árván maradt nemzetünket!

Hivatását hazánk történelmében ő még nem végezte be. Sokszor megjelenik ő még, hogy a kiknek a hazafiság csak álarcz, letépje azt homlokukról, hogy a kufárokat a haza szeretett templomából kikorbácsolja. Fel fog ő járni sirjából még, hogy a kishitűekbe erőt, a lankadókba bátorságot öntsön, és az igazán hű hazafiakat megáldja és megszentelje. Hisszük, hogy az ő neve egy zászló lesz, mely körül csoportosulni fognak a hon jobbjai; hiszszük, hogy önmegtagadást, lemondást, önfeláldozást és önzetlen hazaszeretetet Magyarország polgárai időtlen-időkig nemzedékről nemzedékre tőle fognak tanulni!

Oh adjad nemzetünk nagy Istene! hogy a mi hitünk szerint legyen! Adj nagy halottunknak földi és mennyei halhatatlanságot! Tedd nagygyá, hatalmassá és szabaddá, a miért ő szívének minden dobbanását, lelkének minden gondolatát áldozá: *a mi imádott magyar hazánkat!* Áldd meg a testvér nemzetet, mely a hontalanak hazát adott, álld meg a sir szélén álló édes testvért, ki otthonát nyugalmassá tette és a jó fiakat, kik lesújtó fájdalommal állják körül az édes apa ravatalát. Áldd meg a hű hazafiakat, az igaz honleányokat bármily nyelven és bármely templomban is imádjának téged. Áldásod legyen Sz.-Keresztur községen, mely benne diszpolgárát gyászolja, a sz. ekklésián, melynek templomában felekezeti különbség nélkül szentelhattunk gyászünnepet. Áldásod legyen az egész gyülekezeten! Amen.

Barabás Lajos.

Kossuth Lajos gyászünnepélye.

(Egy részlet Mózes Andráshelkészek ápril 1-én a kolozsvári unitárius templomban mondott beszédéből.)

2. kir. 23. 17. És mondá a király :
Micsoda teremténnek jegye ez, melyet látok? Felelének neki a városbeli férfiak: Az isten emberének koporsója ez, ki Júdából jött vala.

A haza atyja fekszik ravatalon. Ő jött meg — ő, kire, mint egykor Izrael a Messiásra, negyvenöt év óta vár a nemzet hő óhaj-tása; ki után éjjel és nappal, munka és nyugalom közben, minden órában és kikelettel szárnyat öltött — az esdekelés és hagyományos nemzeti ima: „*Jere haza Kossuth Lajos!*“ Ő érkezett meg, a nagy és feledhetetlen, óh! de csak pihenőre, hogy 45 évi kinos számkivetésének nyugtalanságait s fáradaimait azon édes anyai föld kebelében pihenhesse ki, melyet annyira szeretett s melynek áldozatul szentele egy egész hosszú életet. — Ő érkezett meg, ő jött el — hej de csak úgy, hogy a kebel, melynek tüztől egykor milliók fogtak lángot — fagyos nyugalmat rejt magában, s fagyától egy egész ország szive reszketett meg — mert ő: halott — s koporsójára borulva a nemzeti kegyelet, fájón zokogja: „*Az isten emberének koporsója ez!*“

Egy pontocska vagyunk aai! a sötét temetővé vált — édes hazaföldén — de azért a veszteség minket is fájón érintett, s ha a nap egyetlen könnyesebben tükröződik is vissza — csatlakozzék a mi gyászunk is a haza nagy gyászához. Jertek! üljük meg mi is a gyászünnepélyt, a kegyeletes megemlékezés gyászos ünnepét! Legyen ki kölcsönözve egy pár perczre a bánatos érzelmek számára az Isten háza, — boruljon el a Szent Sión mennyezete. Öltöson gyászt az ur oltára, hogy mellette a honfiui s honleányi bánat magába szállva, a mult idők nagysága s a jelen perczek kinos hatása alatt, érzelmeinek szabad folyást engedve — hálás megemlékezését, s veszteségének keserveit Isten előtt kifejezhesse, elsihassa. S ha nem lehetünk ott, „*hol a temetkezés felett egy ország gyászban áll*“, mig a nemzet ott fent a mohácsi, várnai tért hantolja, melybe egy személyben ezreit meg ezreit temeti a haza, miként nyugvó nap felé mennek a vándor fellegek, szálljanak oda a mi borús érzelmeink is a haza fénylő napjának lenyugvása felé s

ha a természet meggyászolja az ő napjának leáldoztát, öltse magára a mi lelkünk is az ég sötét fátyolát, hogy vele érzelmeinek megfelelően gyászolhassa napjának tova tünését. S hogy gyászünnepélyünk s lelkünk gyásza az édes magyar hazára borult gyásznak s az érdem elismerésének valódi nyilvánulása legyen, zokogja bánatunk az elhunyt koporsója felett, a nemzet elismerésének s bánatának feltörő gyászigéit: *Az isten emberének koporsója ez!*

Oh mily nagyszerű volt a pillanat, midőn az adott jelre egy nemzet szive megmozdult s a sziv heves tusája és vergődése között — ott látta a nemzet megnyilt szeme — a prófétát, ki zászlóvivőül, vezérül ajánlkozik az új hódításra, a második honalapításra.

Mily nagyszerű pillanat volt az, midőn egy egyén egy nemzetnek, melynek nem volt szabadsága, ipara, kereskedelme, művészete; „nem volt országa, mert a világ erről nem tudott“, országot, szabadságot, ipart, művészetet, kereskedelmet helyez kilátásba — s e szent ügynek szentelve s áldozva egész lényét, eszét, nyugalmat: lánglelkével, gondolataival, írásával, tetteivel lépésről-lépésre vezeti a nemzetet a cél felé — győzelmi utakon. Kihozza a népet a szolgaság földéből, mint Mózes Izraelt — összetöreti kezében az elavult régi törvénytáblát, idegen törvényeivel, s ujat ad helyébe új törvényekkel: „*Szabadság, egyenlőség, testvériség!*“ Lerontja a nemzet fiait elkülönítő válaszfalat, melyet a születés kiváltsága emelt; megszünteti a vallási gyűlölet vérmezejét, leszakgatja, — letöri a nép kezéről a szolgaság bilincseit; visszaadja a gondolatnak, az észnek, a szabadszólásnak isteni jogát — a szabadságot, s „ölebe véve a nemzetet, egy elkorhadt világból — új világba helyezi át“, hogy szabad földön, szabad nép lakjék.

És tovább, tovább! mily nagyszerű pillanat volt, midőn a vihar kitör, az elemek elszabadulnak, a pusztulás hullámai már a dicső alkotmányt csapkodják — és ő ott áll — mint *Neptun*, szigonyával a dühöngő hullámokon, a haza magaslatán s körülte a nemzet lelkes és részben edzett bajnokai, kiknek lelkébe a tüzet ő lopta az égből, példájával, lángszerű buzdításával együtt szólják, dörgik a tiltó parancsoló szót: eddig és ne tovább!

S oh mily nagyszerű volt — tovább — Világosan tul, a lelket elborító s mély levertségbe ejtő pillantás, midőn, mint *Sámson* a város kapuival a város feletti hegyek felé — ott bolyong bánatos

szívével a honhatára felé az éjjetében, hogy nemzetének megmaradott még egyetlen palládiumát megmentse.

Mily nagyszerű, — lelket megrázó jelenségeiben is, — a végső, az utolsó pillanat, midőn, mint *Márius* Carthago romjain — ott áll fájó szívvel össze tiport szép hazája utolsó rögén, leborul a szent haza földének végső göröngyére, megcsókolja az áldott hantot, s a haza jövő boldogságáért s felvirágzásáért egre emelkedő imája közben megeredett könnyei között, a szép haza földé elvész szemei elől, el örökre, el.

Igen! áldó szemei elvesztik a hazát és a haza el őt testileg, de nem honszerető szive és lelke s nem a haza az ő honszerető szívét és lelkét. A haza és nemzete volt vezérlő talismánja keserves bujdosásában, éltető lelke hontalan számkivetésében, ennek képével hunytak végálmra örökös szemei és szívét és lelkét hagyta örökségül az imádott édes haza gyermekeinek.

„Oh! ne kérdezzük, hogy ki volt ő nekünk és a hazának? mit tett érettünk és a nemzetért“ és hol volt s miben a legbámulandóbb, legméltóbb a csodálatra? „Mindenünk volt nekünk s hazájának. Mindent tett értünk s nemzetéért.“ Minden gondolatában és tetteiben Isten embere volt, nagy és hatalmas s koporsójában, poraiban is az; „holt-eleven“, a ki tanít, oktat és lelkesít. Lelke és szive egészen a miénk volt egy hosszú életen át, s ma is az, — őt felednünk nem lehet.

Jertek tehát, ha nem adatott meg nekünk, hogy virágkoszorukat rakhassunk a nagy halott ravatalára, — ha nem vihetünk egy-egy maroknyi rögöt, ősök véréből megszentelve, sirjához, hogy azok az ő áldott poraival egyesüljenek, ha nem szakíthatunk egy-egy hervadó levelet örök emlékül siri nyugágyáról, vagy egy szegletecskét gyászos szemfedeléből, hogy azt mi is, miként ő, dicső elődjéét, Rákóczyét, szívünkre borítsuk, emeljünk emlékszobrot nevének szívünkben, övedzük körül azt el nem évülő virágokkal — a honszeretet élővirágaival, „a haza közös gyászából — úgy is jut nekünk is egy darabka fátyol“ — s e legyen a jelvény, hogy mi az ő korában éltünk, láttuk alkotásait“, világra szóló tetteit, e legyen az imakönyv jelző — szent örökségül hátrahagyva a késő nemzedéknek, ha valaha a honszeretetért s a haza boldogságáért akar imádkozni!“ A nemzet kegyelete s áldása legyen édes kedves porainak őrző szelleme!

Mózes András.

„Egy az Isten.“*

(Regény 6 kötetben. Irta: Jókai Mór.)

Abba a nagy ünnepi hármóniába, a mely dicsőítvén a szellemet, túl zengette a bérczeket, hadd adjunk mi is, bár csak egy halvány viszhangot.

A szellem és pedig a teremtő szellem az, a mely a nélkül, hogy magának szüksége volna rá, a nélkül, hogy követelné, állandó hódoló tiszteletben részesül. És ez egészen természetes. A mi az emberben honol, a mi megteremti a sixtini madonnát, a Divina komédiát, az Ember tragédiáját, a „Talpra magyart!“ vagy a melyik ihleti a profétát, hogy tagadja meg önmagát, vagy a halászt, hogy tegye le a hálót és kövesse a mestert, vagy a papot, hogy felvegye a bibliát, mely azt rendeli, hogy az éhezőknek adj enni s a szomjuhozónak adj inni, s a mely arra ragadja a reformátort, hogy öseinek s övéinek szemébe mondja, hogy tévedtek, midőn háromnak tanították azt, a ki egy; az itt és ott nyilatkozó szellem a legfőbb szellemre vall, tőle veszi az ihletet, a bátorságot és meggyőződést!

Ez a szellem ezelőtt 350 évvel hazánkban is megnyilatkozott, új világot teremtett az életben s a hitben, s a hazai vallások közé bevezette az unitárius vallást.

Az unitárius vallás egészen váratlanul lépett fel és meglepő gyorsasággal hódított, de egy néhány évi dicsőségteljes és bámulatos munka után rossz csillagzat alá jutott, s rákövetkezett egy hosszú elkeseredett élethalál harc. Attól megifjodott az agg, megelevenedett a tétlen, ettől megirtózott a bátor és megfutamodott a gyámoltalan. Az lelkesítő volt és az marad mindig, ezt látva, hamar megere a fájdalom és szánakozás könnye.

Az volt az unitárius vallás térfoglalása hazánkban a Dávid Ferencz haláláig, ez volt az unitárius egyház küzdelme háromszáz év alatt a mindig megújuló ellenséges áramlatokkal, melyek végül is elzsibbasztották tagjait úgy, hogy a ki távolról látta, tetszhalottnak hihette.

Milyen sajtáságos! Mintha az unitárius egyház azonos lett volna az erdélyi magyarsággal, csaknem olyan a sorsa, mint azé.

Mig a fejedelemség tartott, addig, bár változó szerencsével, de mégis csak a törvény védelme alatt érezte magát.

Az utolsó 150 év alatt, mióta az erdélyi fejedelemség megszűnt, az unitárius egyház következetesen veretik ki védbástyáiból, hol erőszakkal, hol csellel és mesterséggel. Csupán romjai

* Boros György tanár felolvasása a D. F. Egylet január 28-iki gyűlésén. Jókai jubileuma alkalmából, — Térészüke miatt nem volt közölhető mostanig. Szerk.

maradtak meg az új időkre éppen mint a magyar nemzet jogainak, de hála, hogy megmaradt ennyi, mert ennyi elég volt arra, hogy az Ur szelének fúvására megelevenedjék, megifjodjék és újra megizmosodjék.

A szabadság szele fujt, a hegyek is megindultak s a magyar nemzetnek lett 1848 márczius 15-ike és ezt nyomban követi az unitárius vallás márcziusa. A pozsonyi országgyűlés a XX-ik törvényczikkben kimondja, hogy: az unitárius vallás Magyarországon törvényesen bevett vallásnak nyilvánittak.

1848 eltörölte a rendi alkotmányt s ezzel együtt el a négy recepta religiónak azt a jogát, hogy a kormányshétkben mindig legyenek alkalmazva híveik közül aránylagos számú hivatalnokok.

A jogegyenlőség törvénye itt Erdélyben elvette ezt a jogot, de ugyanaz a törvény Magyarországon kárpótolta azzal, hogy megnyitotta előtte az ország kapuit, megengedte, hogy templomot, imaházat építsünk ott, a hol vallásunknak követői vannak, s jogvédelemben részesítsük ott, a hol bántalmaztatnak.

Sajátságos fényt vet hazánk közjogi állapotára ez a 48-iki törvényczikk. Az, a ki nem ismeri a tulajdonképeni Magyarország történelmét a kath. Habsburgház idejéből, meg nem értheti, miképpen volt lehetséges, hogy ott a folyók mentén s az Alföld rónáin tiltva legyen egy olyan vallás gyakorlata, a mely itt a hegyek között 1568 óta a törvény előtt teljesen egyenjogu a r. katolikus, az evang. és az ev. ref. is csak 1792-ben a 26. törv.-czikkben nyerte meg a „tökéletes szabad vallásgyakorlatot“, nem fog megütközni, hogy csak az 1848-iki nagy események közepette volt lehetséges, hogy Magyarországon szőnyegre kerüljön az unitárius vallás egyenjogosítása is.

Végül ez is bekövetkezett, s ámbár ez a többi országos nagy reform mellett jelentéktelen és csak arra alkalmas, hogy a korszellemet kellően megvilágítsa, önmagában véve, s vallástörténelmi szempontból oly fontos, hogy egy perczre sem téveszthető szem elől. Az unitárius egyház történelmében egy új korszak szegletköve az, — melyen az egyházak egy egészen új épülete emelkedik fel máris.

Sok drámai eszm van a magyar protestáns, de annál több az unitárius egyház történelmében. Éppen mint maga az ős kereszténység, úgy ezek is mindannyian martyrokat tudnak felmutatni, a kik nemcsak vagyoniukat, nemcsak családi boldogságukat, hanem életüket is készséggel, a halált megvető bátorsággal áldozták fel eszméikért. Természetes tehát, hogy költőink és szép próza íróink lépten nyomon a protestáns s illetőleg az unitárius történelemből választják költeményük vagy regényük hőseit. Báró Kemény Zsig-

mond 1847-ben megjelent két kötetes regényének nemcsak több szereplője, hanem a főhőse Gyulay Pál, kiről a regényt elnevezi, unitárius. P. Száthmáry Károly a Tudósok harca cz. két kötetes regényében, bár főleg a szombatosokkal foglalkozik, gyakran vonatkozik az unitáriusokra is, hasonlóan br. Kemény Zsigmond a „Rajongókban“ s Halmágyi Sándor Saphirája (1859) az unitárius fejedelem János Zsigmond udvarában szerepel Gyulafehérvárt.

De valamint ezeket, úgy az itt nem említett írókat is, felülmulja ünnepelt költőnk Jókai Mór, mert ő már nem meuekül a történelem megérett, s legtöbbször ismert alakjaihoz, hanem megragadja a jelent s abból választ hőst egyik nagyszabásu regényének, melyben az 1848-iki olasz forradalom kitörését s abban a pápai udvar helyzetét, majd a magyar forradalmat s annak a nemzetiségek által szerzett válságait és elszomorító jeleneteit festi oly élénken, a hogy csak ő tudja.

Mindnyájunk előtt tudva van, hogy az „Egy az Istenről“ szólok. A költő nem elégedett meg azzal, hogy regénye hőseit a törzsgyökeres unitárius Toroczkáról vegye, hanem címéül az unitárius vallás jelmondatát adta: *Egy az Isten!* Nem kívánom tüzetesen mérlegelni a két tényező jelentőségét, de azt hiszem, hogy midőn az 1848-49-iki eseményekhez egy képet akart rajzolni, teljes öntudattal választotta hőseül az unitáriust, a ki Erdélyben a többi recepta religiókat közösen élvezett politikai jogokról lemondott, de Magyarországon a nem ismert vallási jogokat megnyerte.

Ha nem is czélzatos a költő részéről, de a dolog lényegére nézve nagyon fontos az a körülmény, hogy az unitárius egyház fennállása háromszáz éves emlékét az előtt tiz évvel ünnepelte meg s alapítója halálának 300-ik évfordulója emlékünnepeére éppen a regény megjelenésekor készült.

A cím, mely vallásunk sarktétele, sokkal fontosabbnak tünt fel a 70-es években, midőn a könyv megjelet, mert akkor az egyházi sajtóban az unitárius és trinitárius, a liberális és az orthodox között élénk és heves vitatkozás folyt. Koránt sem állítom, hogy a költő ebben a vitatkozásban részt akart volna venni, mert regényében csak annyiban enged tért a felekezeti mérkőzésnek, hogy egy katolikus nő egy református ügyvédet választ és ugyanazt a nőt egy unitárius férfival hódíttatja meg. T. hallgatóim nem veszik rossz neven tőlem, ha én regényünk hősei viszontagságait nem érintem itt, a hol azok nagyon sokat, sőt mindent elveszíteneinek abból a bűbájából, a mellyel felruházta őket a költő tolla.

Csak az ő szavaiból élvezhető igazán annak a véletlen találkozásnak a hatása, a mely összehozta Adorján Manassest, az ifju és deli szép unitárius férfit, ki a consiliariuságtól megválni és a

bájos Zboray Blanka Cagliari hercegnőt, ki férjétől elválni ment Rómába.

A mit én a nagy műből kiragadhatok, az legfennebb egy pár olyan vonás az ifju hősről, a mely őt mint unitáriust jellemzi s egy néhány olyan adat az unitárius vallásról és követőiről, a melyet a költő részint a közéletből, részint saját lelkéből szőtt bele regényébe.

Először is a köszönet és az elismerés kifejezésével adózok a költőnek azért, hogy unitáriusát, a ki a rendi jogokhoz szívós conservativismussal ragaszkodik, ugyis, mint nemest, ugyis mint tanult férfit — a jellem, az erkölcs és a magas rendü műveltség megkülönböztetett tulajdonságaival ruházta fel.

Ezt nem azért nyilvánítom, mintha ezen jellemvonásokat a a hősyek mint unitáriuseak tulajdonitanám, hanem azért, mert mi unitáriusok szokatlanok vagyunk az ilyen hanghoz, mert mi azt tapasztaljuk, a mit a költő is kifejeztet a magyarországi r. kath. nővel, hogy rólunk még az anyaországban is vagy „soha sem hallottak, vagy a mikor először hallanak, keresztet vetnek, vagy keresik a szavunkat.“

Az „Egy az Isten“ egyik felől éppen arról nevezetes, hogy az unitárius név körül füzött balfogalmakat, az unitáriusoknak adott gunyoló és szidalmazó neveket és kifejezéseket rendre mind felsorolja. Az unitárius „pogány“, „áriánus“, „istentagadó“, „Krisztustagadó“, „hitetlen“, „profánus“, „zsidó hitü“, „fanatikus“.

Mind olyan jelzők ezek, a melyeket, ha érdemelt meg, ha nem, megadtak neki minden hosszabb fontolgtás nélkül. A név elfedezte az embert, el a jellemet, el a munkát, el a hitet, mert a vallási villongások árjában legkönnyebben lehetett czélt érni ugy, ha megbélyegezték az üldözöttet, a kitől különben az üldözők féltek leginkább.

Jókai még tovább is elmegy és azt mondja, hogy vannak, a kik azt hiszik az unitáriusok felől, hogy „keresztelőjükhez embervért használnak.“ Ez is feltehető azokról, a kik azt hiszik, hogy az idvességben csak kiváltságosak részesülnek, s a kik ezeket a kiváltságokat magok határozzák meg; de az embervérrel keresztelés mégis olyan vád, a melyről mi unitáriusok nem tudunk, legalább is a mennyire az én ismeretem terjed. Ezt maga Jókai is megczáfolja, mert egy kínálkozó alkalommal azt mondja, hogy „az egy isten hívők vallása tiltja az emberölést“ (I. 27.) Sőt azt is hozzá teszi, hogy tiltja a bosszuállást is. Mindezek mellett is azt hiszem, némileg megmagyarázható, hogyan jutott ez a kifejezés a Jókai tolla alá.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI MOZGALMAK.

— **Kossuth Lajos** halála felett márczius 20-án egy ország borult gyászba s ezt a gyászt méltányolni tudta az egész művelt világ. Minthogy a husvétii ünnepek miatt az Unitárius Közlönyt a szokottnál jobbkor kiadtuk, lehetetlen volt a mult számban megemlékeznünk Kossuth Lajos haláláról. Jelen számunkat Kossuth emlékének szenteltük s azért rendkívüli számban adjuk ki.

— **Kossuth Lajos** temetése napján, ápril 1-én gyászistentisztelet tartott a legtöbb unitárius templomban Néhol a felekezetek egyesültek s közös imában imádkoztak az egék urához.

— Londonban Brooke Herford unitárius lelkész, Oxfordban Józán Miklós akademitánk emlékbeszédet mondottak Kossuth Lajosról.

— **Az unitárius egyház koszoruja**, melyet a kiküldött bizottság tett a ravatalra zöld babéron élővirágokból állott s fehér szallagján ezek a szavak: az unitárius vallásközönség Kossuth Lajosnak.

— **Főtiszt. és mélt. püspök** Ferencz József úr egy néhány hétig beteg volt, de már teljesen helyreállott s újból megkezdette sok oldalú fontos működését. Megvagyunk győződve, hogy összes hívei osztoznak velünk e feletti örömlünkben.

— **Az unitárius főiskola** lelkes ifjusága, Kossuth Lajos elhunytá alkalmával a temetés napján d. e. 11 órakor a fekete posztóval csinosan bevont díszteremben gyászünnepélyt rendezett. Az ünnepélyt az ifj. énekkar nyitotta meg. Ezután Sipos Gábor VIII. gymn. oszt. tanuló ügyes beszédje következett, majd Nagy Lajos IV. éves theol. szavalt. Az ünnepélyt az ifj. énekkar fejezte be. A tanári kar teljesen, a nők szép számmal jelentek meg, úgy, hogy a díszterem egészen megtelt. Az ifjuság ünnepe megható és a szomorú alkalomhoz méltó volt. — Kolozsvárt a gymnasiumi vasárnapi iskolában is tartott gyászistentisztelet. Ekárt Andor mondott imát és alkalmi beszédet.

— **A tordai iskola pécsettjét** a vallás és közoktatási minister úr visszadatta az igazgatóságnak. Ez a maga rendjén van.

— **A kolozsvári unitárius leányiskola helyisége**, a mint már jeleztük, át fog alakittatni, oly formán, hogy a mostani egy tágas tanteremmel és egy igazgatói szobával kibővítették s a tanítónak ugyanazon a telken külön lakás adatik.

— **Uj esperes**. A küüllői egyházkörben Gvidó Béla szőlőkefalvi lelkész esperessé választott. Üdvözöljük és jó s: ...ánunk a szép, de terhes hivatallhoz.

— **„A magyar Mese- és Mondavilág”** Szanna nodalmi vállalatból (Irja Benedek Elek, kiadja az Athenaeum) megjelent az 5-ik füzet az eddigiekhez hasonló gazdag tartalommal és szép képekkel. E füzetben a gyönyörű mesék sorozatát egy monda váltja fel és „Az isten kardja” czim alatt, mely a Hun-mondakör egyik legszebb részét képezi. Benedek Elek mesemondó tohetsége a mondákban ép oly magas fokon tündöklik, mint a mesék és regék előadásában. A füzet ára 25 kr., s kapható minden könyvkereskedésben. A hazafias vállalatot nemzetünk minden olvasni tudó fiának őszintén ajánljuk.

TARTALOM: Kossuth Lajos. (Képpel.) Boros György. 65. lap — Jöjjetek a sirhoz. (Költemény.) Lőfi Ödön. 67. l. — Az egyházi K. Tanács részvéte. 67. l. — Az unitárius vallásközönség részvétíráta. 68. l. — Kossuth Ferencz válasza. 70. l. — Halotti ima. Barabás Lajos. 70. l. — Kossuth Lajos gyászünnepélye Mózes András. 73. l. — „Egy az Isten”. Boros György. 76. l. — Egyházi és iskolai mozgalmak. 80. l. —

Nyomatott Gámán János örökösénél Kolozsvárt. (Belkőzéputcza 10.)